№ 149 Սեպտեմբերի 5 (17) **1879** Սեպտեմբերի 5 (17) № 149

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ:

Ստորագրողները դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այսքան էլ չենք հասկանում.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Մեծ-Շուլաւէրից. Նամակ Խոխգարհից. Նորերը.—Արտաքին տեսութիւն. Շվեդիա և Նորվեգիա. Փորոտուցանքներ. Հայտարարութիւններ.—Տեղեկութիւններ.—Բանասիրական. Ոսկի աքաղաղ.

ԱՅՍՔԱՆ ԷԼ ՉԵՆՔ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ

Եւրոպական լուսաւորված երկիրները մեր տասն և իններորդ դարում այնտեղ հասան որ ոչ թէ միայն իւրաքանչիւր քաղաքական կամ հասարակական կուսակցութիւն, բայց և իւրաքանչիւր առևտրական, բանկային, արդիւնագործական ընկերութիւն անհրաժեշտ է համարում իր սեփական օրգան ունենալ, որ պաշտպանի իր շահերը, քարոզի իր գաղափարները, ներկայացնի իր ձգտումները, որսայ իր գործի համար կուսակիցներ....

Այդ այդպէս է կատարվում: Մի քաղաքական, հասարակական կուսակցութիւն, կամ առևտրական, բանկային, բաժանորդական, արդիւնագործական ընկերութիւն, այնքան նուիրված է իր գործին, այնքան բարձր է գնահատում իր օգուտները, իր շահերը,—որ անհրաժեշտ է համարում զոհել մի միանուագ գումար և տարուց տարի նուիրել յայտնի գումարներ մի սեփական լրագիր հիմնելու և պահպանելու համար: Եւ որպէս զի լրագիրը կախված չը լինի պատահարներից, կուսակցութիւնը կամ ընկերութիւնը պատրաստ է դարձեալ և դարձեալ գումարներ զոհել լրագրի դեֆիցիտը ծածկելու համար, վարձում է մի հմուտ խմբագիր, նշանակելով նրան մի հաստատ տարեկան ռոճիկ, կազմում է մի յայտնի տարեկան բիւդժէտ հասկացող աշխատակիցներին վարձելու և տպագրական ծախսերը ծածկելու համար,—և այդպիսով հիմնում է իր սեփական լրագիր, իր մտքերի, իր գաղափարների, իր օգուտների, իր շահերի պաշտպան:

Այդ նշանակում է ունենալ իր գործի, իր հիմնարկութեան, իր կուսակցական ձգտումների, իր նիւթական շահերի, իր բարոյական օգուտների ինքնաճանաչութիւնը: Այդ նշանակում է վառված լինել մի գաղափարով՝ անպատճառ աջողեցնել իր գործը:

Եւրոպայում իւրաքանչիւր կուսակցութիւն, իւրաքանչիւր ամենափոքրիկ ընկերութիւն հասկանում է որ իր գործի աջողութիւնը կախված է ոչ թէ միայն նոյն իսկ գործից, բայց և տպագրական խօսքի միջոցով հասարակական կարծիքի վրա ազդեցութիւն ունենալուց: Գործ չինել և մի և նոյն ժամանակ քարոզել իր գործի օգտաւէտութիւնը, բացատրել, պարզել նոյն իսկ գործի էութիւնը, նրա նպատակը, նրա ձգտումները, տարածել նրա գաղափարները,—ահա ինչ աստիճանի է հասցնում եւրոպական իւրաքանչիւր կուսակցութեան, իւրաքանչիւր ընկերութեան, իւրաքանչիւր խմբի իր գոյութեան ինքնաճանաչութիւնը:

Այն ինքնաճանաչութիւնը, որ ունի Եւրոպայում մի առանձին կուսակցութիւն, մի առանձին ընկերութիւն, մի խումբ,—նոյն ինքնաճանաչութիւնը իր գոյութեան, իր օգուտների մասին, չունի մեզանում մի ամբողջ ազգութիւն:

Հայ ազգութիւնը դեռ անյայտ է մարդկութեան մեծ մասին: Բայց նա ունի իր ներքին գոյութիւնը, իր բարոյական և տնտեսական օգուտները, իր շահերը, իր ձգտումները: Եւ այդ ամբողջ մարմինը չէ մտածում ունենալ իր սեփական օրգան, որ արտայայտող, արձագանք լինէր իր ձգտումների, պաշտպան և տարածող լինէր իր օգուտների....

Ուրեմն Եւրոպայում ամենաաղքատ մէկ բանկային ընկերութիւնը կարող է իր գոյութեան ինքնաճանաչութիւն ունենալ, իսկ ամբողջ ազգ այդքան էլ չէ հասկանում, որ պէտք է իր գոյութեան ինքնաճանաչութիւնը ունենայ, վըկայի մարդկութեան առջև իր գոյութիւնը:

Ի՞նչի հայաբնակ մեծ քաղաքների, Կ. Պօլսի կամ Թիֆլիսի հայ հասարակութիւնը այդքան էլ չէ հասկանում, որ կարող է գումար հաւաքել և ընդհանուր ոյժերով հիմնել մի լրագիր, վարձել մի հմուտ խմբագիր, պահպանել իր սեփական օրգան, որ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ

(Երկրորդ մասը)

—

Ե.

Բնակարանը, որի մէջ կենում էր Միքայէլը, բաղկանում էր երկու սենեակներից և մի խոհանոցից, որ մի և նոյն ժամանակ ծառայում էր որպէս մառան: Սենեակներից մէկի մէջ ապրում էր մի գերմանացի աղքատ ընտանիք, իսկ միւսի մէջ Միքայէլը: Դա այն թշուառ ընտանիքներից մէկն էր, որ զրկվելով աշխատող ձեռքից՝ տան տղամարդից, ապրուստի հոգսը մնում է հանգուցեալի կնոջ վրա: Անբաղդ այրիին փոքր չէր օգնում նրա չափահաս աղջիկը, աշխատասէր Իդան, որոնք բացի իրանցից պէտք է կերակրէին երկու փոքրիկ երեխաներ: Ընտանիքի հայրը դերձակ էր, որի մեռնելուց յետոյ նրա ամբողջ խանութը վաճառվեցաւ պարտքի փոխարէն: Իդան կարեր էր վեր առնում մի ֆրանսիական մոդնի մագազինից և մօր հետ միասին կարում էին: Միքայէլի, որպէս «տնուորի», կենակցութիւնը մեծ մասնով թեթևացնում էր խեղճ ընտանիքի տնտեսական ծանրութիւնը, և այս պատճառով նրա վրա լաւ խնամք էին տանում, տալով մի առանձին գահաւորած սենեակ, կերակուր և սպասաւորութիւն:

Մի առաւօտ Միքայէլը, գրասեղանի մօտ նստած, շտապով նամակներ էր գրում փօստային հասցնելու համար, Իդան սուրճ ներս բերեց, և դնելով նրա մօտ փոքրիկ կլորիկ սեղանի վրա, հարցրեց.

—Դուք շուտով կը դուրս գնաք:

—Ի՞նչու էք հարցնում:

—Ես կամենում էի կարգի դնել ձեր սենեակը: Յետոյ ժամանակ չեմ ունենայ:

—Ինձ մնում է դեռ հինգ-վեց նամակներ գրել, ասաց Միքայէլը շարունակելով իր գործը.—դուք կարող էք, ինչ որ ուզում էք, անել:

—Ես գուցէ կը խանգարէի ձեր պարապմունքը:

—Ընդհակառակն....—Ոչ:

Իդան բարձրահասակ և վայելչակազմ մի օրիորդ էր թաւախիտ, շիկագոյն գիսակներով և պայծառ, համակրական դէմքով. նրա ծաւի աչերը կրում էին իրանց մէջ կապուտակ երկնքի և՛ փայլը և՛ գեղեցկութիւնը: Նա այն առաւօտ սովորականից աւելի ուրախ էր երևում, և չընայելով, որ Միքայէլը զբաղված էր, անդադար ընդհատում էր նրա պարապմունքը զանազան հարցերով.

—Ա՛խ, որքան անփոյթ էք դուք, ձեզ մօտ ոչ մի բան իր տեղը չէ մնում, ամեն ինչ թաւալվում է յատակի վրա, խօսում էր մանկահասակ օրիորդը, մաքրելով և կարգի դնելով սենեակի իրեղէնները:

—Այդ, երևի, ձեզ շատ հոգս է պատճառում, Իդա, ես կաշխատեմ այսուհետև աւելի մաքրասէր լինել, պատասխանեց Միքայէլը ժպտելով:

—Ոչ, ինձ հոգս չէ պատճառում, միայն ես սիրում եմ ձեր սենեակը միշտ սարքված տեսնել, ասաց օրիորդը փոքր ինչ շառագունելով:

—Դուք շատ բարի էք, Իդա:

Օրիորդը, վերջացնելով իր գործը, մօտեցաւ Միքայէլին, և ձեռքը դնելով նրա ուսի վրա, ըսկսեց նրա ետևից գլուխը կռացրած նայել տողերի ընթացքին, թէ որպէս գրում էր նա, և որպէս նրա գրիչը արագ վազում էր փօստայի սպիտակ թերթի վրա:

—Ի՜նչպէս ծուռ ու մուռ տառեր են, ասաց նա իր տեղից շարժվելով, և սիրուն գլուխը թեքելով մի արդէն վերջացրած և սեղանի վրա դըրած նամակի վրա:—Ամեն օր քանի՞ նամակ էք գրում:

—Երբեմն տասն և երբեմն աւելի:

—Եւ դրա համար էլ ամբողջ գիշերը չէք քընում:

—Դուք ինչ գիտէք:

—Ես գիտեմ... ես շատ անգամ նկատում եմ, որ մինչև լոյս ձեր սենեակում ճրագը վառվում է և լսելի է լինում ձեր քայլերի ձայնը: Ես էլ խիստ սակաւ եմ քնում....

Միքայէլը ոչինչ չը պատասխանեց: Օրիորդը, երևի, փօշմանեց իր միամիտ նկատողութիւնից, և վեր առնելով նամակներից մէկը, ասաց.

—Ես ոչինչ չեմ ջոկում, ոչ մի ազգի տառերի նման չեն, բայց գեղեցիկ են: Ես շատ կը ցանկանայի սովորել այդ տառերը, և այն լեզուն, որով գրում էք:

—Ձեր ինչի՞ն է պէտք:

—Գուցէ մի օր հարկաւոր կը լինի... պատասխանեց օրիորդը ուրախ ժպիտով և դուրս վազեց սենեակից: Նա այլ ևս յետ չը նայեց, կարծես, ամաչեց իր ասած խօսքից, և որպէս յանցաւոր, աշխատեց շուտ հեռանալ:

Միքայէլի գրիչը մի քանի րոպէ դադարեց գրելուց. նրան տիրեց մի տեսակ հոգեկան խռովութիւն. «խեղճ աղջիկ»... մտածեց նա մի առանձին ցաւակցութեամբ, «ես ինչով կարող եմ փարատել քո սրտի դարդը».... Միքայէլը վաղուց նկատել էր, որ Իդան հետաքրքրվում է իրանով, որ նա շատ անգամ գիշերներն անքուն է մնում, երբ ինքը իր սենեակում զբաղված էր, և շատ անգամ մօտենում է նրա լուսամուտներին, որ տեսնէ, արդեօք քնած էր իրանց տնուորը, թէ ո՛չ: Այս բոլորը Միքայէլը համարում էր մանուկ աղջկայ այն հետաքրքրութիւնը, որ աշխատում է ամեն բան գիտենալ, որպէս չի կարող համբերել, մինչև չը գիտենայ, թէ իր մօր կողպած պահարանի մէջ ինչ էր թագցրած: Բայց այսօր նա պարզ յայտնեց իր սրտի գաղտնիքը, որին չէր սպասում Միքայէլը: Նա ցանկանում էր սովորել Միքայէլի ազգի լեզուն և գրերը, այն մտքով, «գուցէ մի օր հարկաւոր կը լինէին».... Իդան հանաք չէր անում, նա բաւական ծանրամիտ աղջիկ էր: Նա մտածում էր սովորել հայի լեզուն և հայի դպրութիւնը, մի հայ սիրելու համար: Իսկ ո՞վ էր այդ հայը: Իդան սիրում էր Միքայէլին, բայց ո՞րպէս պէտք էր պատասխանել նրա սէրին.—ահա այդ միտքն էր, որ սկսեց տանջել Միքայէլին:

Միքայէլը իր սրտում չէր գտնում ոչ մի համապատասխանող զգացմունք դէպի գեղեցիկ օրիորդի սէրը: Նա միայն յարգում էր նրան որպէս մի պատուասէր օրիորդ, որպէս աշխատասէր աղջիկ, որ իր վրա էր առել անբախտ ընտանիքի ապրուստի բոլոր հոգսերը: Միքայէլը կարող էր համակրել նրան, բայց սիրել—հազիւ թէ:

Միքայէլը ինքն էլ չը հասկացաւ, թէ որպէս վերջացրեց իր նամակները. նա շտապով ծրարեց, կնքեց, և վեր առնելով, կամենում էր դուրս գալ իր սենեակից, յանկարծ ներս մտաւ Ստեփանը: Նա սառն և անխռով կերպով, որպէս միշտ, ձեռք տուեց Միքայէլին և գնաց նստեց բազկաթոռի վրա, ուր սովորաբար նստում էր, երբ Միքայէլի մօտ էր գալիս:

—Ես եկայ քեզ մօտ մի կարևոր գործի համար, ասաց նա թոյլ ձայնով:

—Գիտեմ, պատասխանեց Միքայէլը. ինձ արդէն յայտնի է քո նպատակը, դու կը ստանաս ինձանից, որքան պէտք է քո արտասահմանի ճանապարհորդութեան համար:

—Այդ չէ, ասաց Միքայէլը հանգիստ կերպով.—կարդա այդ հեռագիրը:

պաշտպանէր իր ընդհանուր հասարակական օգուտները, ինչպէս անում է այդ մի ամենափոքրիկ ընկերութիւն Եւրոպայում,— այլ թողնում է այդ ծանր գործը անհատների կամքին....

Երեւում է որ մենք այդքան էլ չենք հասկանում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄԵԾ-ՇՈՒԼԱՒԵՐԻՑ

Մեր գիւղի հասարակութիւնը առ այժմ սաստիկ զբաղված է մի գլխաւոր հարցով —այն է խըմելու մաքուր ջուր բերելու՝ մօտակայ անտառից. ահաւասիկ մօտ երկու ամիս է ամենեւին անձրեւ չէ գալիս և ջրի զգալի կարօտութիւն է տեսնվում:

Անցած յունիս ամսի սկզբներում առ հասարակ խօսակցութիւն կար Շուլաւերի ուսումնարանի քամբաղդ դրութեանը մի դարման անել. և ժողովուրդը միակ հնարքը գտնում էր միանուագ զոհաբերութիւններ անելում՝ յօգուտ ուսումնարանի, որով կարելի կը լինէր մի հաստատ դրամագլուխ կազմել, իբրեւ մշտնջենաւոր աղբիւր դպրոցի:

Այս նպատակաւ նոյն ամսի 10-ին ընդհանուր ժողով գումարվեցաւ գիւղական կառավարութեան ընդարձակ դահլիճում, ուր գրեթէ գիւղի պատուաւոր անձանց մեծամասնութիւնը կը գտնվէր 'ի թիւս որոց և քանի մի քահանայք:

Ժողովի մէջ վիճաբանութիւն սկսվեցաւ երկու հարցի նկատմամբ, այն է՝ ստորագրութիւն բանալ յօգուտ ուսումնարանի ջրի. և 'ի վերջոյ նախադասեցին առայժմ ստորագրել յօգուտ մի աղբիւրի, և իսկոյն դահլիճում ստորագրութեան թերթ բանալով, մեր մեծապատիւ հայրենակիցները՝ պ. Խաչատուր Ցովսէփեանց և Ռոստոմ Մարտիրոսեանց ստորագրութեամբ նուիրեցին միանուագ իւրաքանչիւրը հինգ հարիւր ռուբլ, սոցա օրինակին հետեւելով և ուրիշ շատերը մեր հասարակութեան անդամներից, այն օրը ժողովվեցաւ մօտաւորապէս երկու հազար ռուբլի. և այժմ ստորագրութիւնը շարունակվում է:

Իմ կարծիքով հարկաւոր էր նախ և առաջ ուշադրութիւն դարձնել ուսումնարանի վրա՝ նրա նիւթական դրութիւնը բարւոքելով. ջրի հարցը թէև նոյնպէս կարեւոր հարց է, բայց առ այժմ ամենահարկաւոր է մեզ ուսումնարանը. Շուլաւերի պէս մի բազմամարդ գիւղի համար, որը վաղըմիւս օրը իր վրա դարձնելու է տէրութեան ուշադրութիւնը՝ գաւառական քաղաք լինելու, մեծ պակասութիւն է բոլորովին զուրկ լինել ուսումնարաններից: Նայենք մեր շրջակայ Լօռու գիւղերին, մանաւանդ Ջալալօղլի գիւղի վրա, որը մեծութեամբ մեր գիւղի քառորդ մասի չափ հազիւ կը լինի, բայց թէ ինչպիսի մեծ գործ կատարեց իր երկսեռ դպրոցները հաստատելով, որոնք ապագայում անտարակոյս մեծ պտուղներ են տալու հասարակութեան:

Իմ հայրենակիցներ, հեռու թողեցէք երկպառակութիւնները, հեռացրէք ձեր միջից ատելի անտարբերութիւնը և միաբան սիրով, միմեանց աջակցութեամբ աշխատենք մի հաստատ դրամագլուխ ժողովել յանուն Շուլաւերի ուսումնարանի. ուսման պակասութիւնը ցաւալի է, մեր ժողովրդեան փրկութիւնը դպրոցի մէջ պէտք է որոնել. իսկ առանց գումարի, առանց զոհաբերութեան դպրոց ունենալ կարող չենք:

Հասարակութեանը պատկանող մեծ գումարներ ունենք, բայց անտէր կորչում են: Մեր գիւղում ունենք հասարակաց կշիռք, որը կապալով տալու այս բոպէիս երկու հարիւր ռուբլիով շատերը աղաչում են. բայց մեր պ. խանութպանները կամենում են իւրաքանչիւրը մէկ մէկ կշիռք քաշ անել իրանց խանութների սրահից:

Մենք ունենք հասարակաց արօտատեղիներ, որոնք տարեկան առ նուազն եկամուտ կը բերեն հինգ հարիւր ռուբլի, եթէ վարձով տրվեն. բայց ո՛չ ոք չէ հոգում այս մասին: Մենք ունենք ստանալիք մեր գիւղի հաշտարար դատաւորի դանձարանից գիւղին վերաբերեալ մօտ հինգ կամ վեց հարիւր ռուբլի, որոնք, ինչպէս և առաջին յիշուածները, ստացվում են և մեր կոպիտ տանուտէրների գրպաններն են մտնում և անհետանում, և մասամբ մեր գիւղի պատուաւոր անուանված, անըզգայ իշխանները մաքրազարդում: Եւ վերջապէս մեր գիւղում գտնված բազմաթիւ օտարականներից տարեկան մօտաւորապէս վեց հարիւր ռուբլի տուրք է ժողովվում, բայց ո՛ւր են այս փողերը, չը գիտենք: Մեր պատուելի հասարակութիւնը այս գումարները իրան սեփականութիւն չէ համարում, այլ օտարինը, և ով որ ստանում է, նա է ուտում:

Բայց մինչեւ երբ պէտք է կորչեն մեր փողերը. գործադրեցէք ուսումնարանի վրա: Դուք միթէ օգուտ էք համարում ձեր որդիքը տանել Թիֆլիս Ներսիսեան կամ ուրիշ ծխական դպրոցներ և մի ռուբլու փոխանակ տասն ծախել, այն ինչ այստեղ մեր գիւղում կարող ենք ունենալ բարեկարգ երկսեռ դպրոց, միայն յիշեալ փողերով:

Ահաւասիկ մօտենում է սեպտ. ամիսը և մեր գիւղի մանուկները անտէրութեամբ շրջում են փողոցներում, և դպրոցի դուռը փակված է:

Այս առարկայի վրա դարձնում եմ թեմական վերատեսուչ պ. Գ. Բարխուդարեանցի ուշադրութիւնը, որին անհամբեր սպասում է մեր հասարակութիւնը:

Ի. Փ. Ի.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 24 օգոստոսի

Ձեր օրագրի № 142 գերապատիւ Մամբրէ վարդապետի իմ վերաբերութեամբ գրած պատասխանը կարդացի, որով նա բոլորովին շեղվելով ճշմարտութեան ճանապարհից, չօչափում է իմ պատիւը: Ես արդէն «Մշակի» անցեալ համարումը հանգուցեալ քահանայի յուղարկաւորութեան ժամանակ պատահած անցքի իսկական եղելութիւնը հաղորդած էի ընթերցողաց. այժմ աւելորդ եմ համարում մի և նոյնը կրկնել, միայն կամենում եմ գերապ. հանդիսապետ վարդապետի մի քանի տողերը նկատողութեան առնուլ, որով բոլորովին արատաւորում է իմ պատիւը: Օրինակ գեր. հայր ս. ասում է «որովհետև այն անկարգութիւնը առաջինը չէ արժ. հօր, շատ անգամ կրկնած է այնպիսի անկարգութիւններ, որոնք այստեղ մի առ մի թուել աւելորդ եմ համարում»: Գեր. հայր ս. չունենալով ոչինչ հաստատ ապացուցութիւն և ճշմարիտ փաստ, յակամայից ստիպված, կամ աւելի հաւանական է ասել, իրան շողոքորթողների առասպելական խօսքերից դրդված, կամեցել է, առանց ապացոյցի, միայն լոկ բառերով, պախարակել հրապարակաւ իմ պատկառելի անունը, ի հարկէ, իրան արդարացնելու մտօք: Բայց ես այդպիսի լոկ բառերին ոչինչ պատասխանելու չունեմ, միայն ատենական կարգով պահանջելու եմ ապացուցութիւն հոգևոր իշխանութիւնից: Ցետոյ շարունակում է գեր. վարդապետը. «սակայն թէ կամենայ արժ. հայրը, թող յիշէ նա միայն Զմըշկեանց Առաքել քահանայի մահուան և թաղման ժամանակ իր արած անկարգութիւնները: Թող միտը բերէ անցած ապրիլի 8-ին գործած անկարգութիւնը, երբ հանդիսապէս կատարվում էր հոգեհանգիստ արժանայիշատակ Ցովսէփ Էֆէնդեանցի, և այլն, և այլն»: Դարձեալ գեր. հայր ս. իրան շրջապատող շողոքորթներից խաբված, առանց հեռատեսութեան և ապացուցութեան միայն մի քանի չարք անխորհուրդ և դատարկ բառեր է դասաւորել:

Ես յիշեալ առաջին և երկրորդ հանգուցեալ քահանայից մահուան և թաղման ժամանակ իմ կողմից արած անկարգութեան կամ կարգապահութեան մասին պատասխանելը աւելորդ եմ համարում, այլ յանձնում եմ նոցա արժանաւոր ժառանգներին, որոնց իմ կողմից տալիս եմ կատարեալ իրաւունք, թող խղճի մտօք պատասխանեն հրապարակաւ ի գիտութիւն և ի միամտութիւն ընթերցողաց: Իսկ Սուքիասեանց քահանայի մահուան և թաղման ժամանակ իմ արած անկարգութեան մասին, խոնարհաբար խնդրում եմ հայր սուրբից, որ բարեհաճի հաստատ փաստերով ապացուցանել հրապարակաւ իմ անկարգութիւնը. իսկ եթէ չը բարեհաճի, դարձեալ պահանջելու եմ ատենական կարգով: Մի քանի խօսք հանգուցեալ Էֆենդեանցի հոգեհանգիստ կատարվելու մասին: Գուցէ գեր. հայր ս. յայտնի չէ, որ իմ ամուսնու մահուան և թաղման օրից սկսած մինչեւ այսօր իւրաքանչիւր շաբաթ և կիրակի վանքի մայր եկեղեցաւ հերթական պատարագիչ քահանան զկնի պատարագին զգեստով օրհնել է, օրհնում է և շարունակ պէտք է օրհնէ իմ ամուսնու գերեզմանը մինչդեռ վանքի մայր եկեղեցին կանգուն կայ. վասնորոյ նոյն օրը կիրակի էր. պատարագիչ քահանան ըստ իր սովորութեան դուրս էր եկել զգեստով և իմ ներկայութեամբ օրհնում էր իմ ամուսնու գերեզմանը. ուրեմն, այստեղ ինչ իրաւունք կայ ինձ յանդիմանելու, կամ ծերութիւնս խնայելով թողուլ ինձ առանց յանդիմանութեան: Ես չեմ հասկանում, միթէ անկարգութիւն է համարվում, երբ հանգ. Էֆենդեանցի կինը իր ներկայութեամբ հանդիսաւոր կերպով հոգեհանգիստ կատարել տալիս, ես էլ մի քանի քայլ հեռի, առանց հանդիսի իմ ամուսնու գերեզմանն օրհնել տամ ըստ իմ սովորութեան:

Այդ իմ իրաւունքն էր, ուրիշի կողմից իրաւունք չը կար կամ անարդարութիւն էր ինձ յանդիմանել: Ուրեմն տարվայ հինգ նաւակատեաց մեռելոց օրերումը քահանայից կողմանէ գերեզմաններ օրհնելը միշտ անկարգութիւն պէտք է համարվի, որովհետև նոյն օրերումը քաղաքիս խուռն բազմութիւնը հայոց գերեզմանատներում հաւաքված, օրհնել են տալիս իրանց հանգուցեալների գերեզմանները. քահանայքն էլ մէկ մէկուց մի քայլ հեռու, մինը միւսին առանց արգելք լինելու բարձրաձայն օրհնում են իրանց ժողովրդների գերեզմանները:

Ցովհաննէս աւագ քահանայ Սարգսեան

Միքայէլը սկսեց կարդալ մի երկար հեռագրաւոր, որ բաղկացած էր աւելի քան քսան տողից: Նա իսկոյն գունաթափվեցաւ: Հեռագիրը հաղորդված էր Ստեփանի անունով և բովանդակում էր հետեւեալ տողերը. «Ձեր հայրը վախճանվեցաւ յանկարծակի կաթուածահարութեամբ, շտապեցէք, առանց ժամանակ կորցնելու, համնել այստեղ: Նրա գործերը բոլորովին խառն դրութեան մէջ են. մեծ կորուստ է սպառնում մեր կայքին, եթէ չուտափոյթ հոգատարութիւն չը լինի: Ստացէք նախապէս Միքայէլի հաշիւները և Մօսկվայի առևտրական տունը փակեցէք»... և այլն: Ստորագրած էր «Մարիամ»:

Միքայէլը բոլորովին սառած մնաց: Նրան, աւելի քան Ստեփանին, յայտնի էր այդ անբախտութեան սարսափելի հետևանքները:

—Ես պատրաստ եմ այս բոպէիս յանձնել քեզ իմ ձեռքում գտնված գործերի բոլոր հաշիւները, միայն դու աշխատիր չուշանալ այստեղ, ասաց նա, դուրս բերելով գրասեղանի պահարանից ահագին հաշուէտօմարները:

—Ես պատրաստվում եմ գնալ արտասահման, պատասխանեց Ստեփանը իր սովորական սառնասրտութեամբ:—Ինձ կանչում է այնտեղ մի աւելի մեծ պարտաւորութիւն, քան թէ իմ հօր գործերը:

—Ես քեզ հետ համաձայն եմ, խօսեց Միքայէլը.—բայց մտածիր, որ դու բոլորովին կանբախտացնես քո մօրը, քո քոյրերին և քեզ: Հեռագրի միտքը բոլորովին ուղիղ է, որ ձեր ժառանգութեանը սպառնում է մեծ կորուստ: Ինձ բաւական յայտնի է, թէ հանգուցեալը որպէս էր վարում իր գործերը. նա իր բոլոր հաշիւները իր գլխումն ունէր, հիմա որ վախճանվեցաւ, բոլորն իր հետ տարաւ: Այժմ ամեն ինչ մնացած կը լինի աւազակ գործակատարների ձեռքում,—շատ հասկանալի է հետեւանքը....

—Այդ աւազակները նա ինքն է պատրաստել իր համար, խօսեց Ստեփանը զզուանքով.—«հեղեղի բերածը էլի հեղեղը կը տանէ».... Ուրիշ կերպ լինել կարող չէր....

Միքայէլը չը գիտէր ինչ անել: Նրան յայտնի էր Ստեփանի հաստատամտութիւնը, բայց միւս կողմից, տեսնում էր վնասը, որ կարող էր առաջ գալ նրա յամառութիւնից: Նա փորձ փորձեց մի կերպով համոզել իր բարեկամին, որ կատարէ մօր խնդիրքը, որը այնքան ցաւալի սրտով դիմում էր որդու օգնութեանը:

—Աւելի լաւ չէ՞ր լինի, ասաց նա, որ դու յետաձգէիր արտասահմանի ճանապարհորդութիւնը, մինչեւ կարգի կը դնէիր քո հօր գործերը:

—Անկարելի է:

—Ուրեմն ինչ պէտք է արած:

—Ես դրա համար էլ քեզ մօտ եկայ. լսիր, Միքայէլ, ինձ համար ոչինչ նշանակութիւն չունի իմ մօր կանչելը, երբ լսում եմ հազարաւոր մայրերի ձայնը, որոնք Թիւրքիայից մեզ ձեռք են մեկնում և օգնութիւն են խնդրում: Ես պիտի գնամ, պիտի ճանապարհորդեմ ամբողջ Եւրոպա և ինչ կարող եմ, կը կատարեմ: Իսկ ինչ որ վերաբերում է իմ հօր գործերին, ես մի այսպիսի կրիտիկական բոպէում չունեմ մի ուրիշ բարեկամ բացի քեզանից: Ես յոյս եմ դնում քո բարեխղճութեան վրա. դու կարող ես աւելի լաւ կատարել այն բոլորը, ինչ որ ես կը դժուարանայի անել: Դու կը ստանաս ինձանից կատարեալ հաւատարմաթուղթ և շուտով ճանապարհ կընկնես: Համաձայն ես:

Միքայէլը տեսնելով, որ ուրիշ ելք չը կար, որ իր բարեկամի ժառանգութիւնը կարող էր բոլորովին ոչնչանալ անհաւատարիմ ձեռքերում, ընդունեց նրա առաջարկութիւնը:

—Ուրեմն ժամանակ կորցնել պէտք չէ, ասաց Ստեփանը ուրախ դէմքով.—այս բոպէիս գնանք նօտարի մօտ, ես կը տամ քեզ հարկաւոր թղթերը:

Նոյն աւուր գիշերային պահուն Միքայէլը պատրաստում էր իր ճանապարհային չէմօդանը և հաւաքում էր իր սենեակի իրեղէնները: Եւ նոյն բոպէում նրան զբաղեցնում էր այն միտքը, թէ ինչ պէտք էր ասել Իդային, որպէս պէտք էր յայտնել նրան: Գիտէր, որ խեղճ աղջիկը շատ պիտի տխրի, երբ կը լսէ նրա գնալը: Եւ իրան, Միքայէլին, ոչ սակաւ ծանր էր բաժանվիլը այդ բարի և խաղաղ ընտանիքից, որի հետ այնքան ընտելացել էր նա, ուր անց էր կացրել այնքան ախորժելի ժամեր և ուր գտել էր այնքան քնքոյշ խնամատարութիւն: Բայց ինչու չէր յայտնվում Իդան, ամեն օր այս ժամին նա թէյ էր ներս բերում, իսկ այժմ ո՞րտեղ էր նա:

Ներս մտաւ նրա մայրը:

—Ո՞ւր մնացիք, պարոն, ասաց նա հետաքրքիր կերպով աչք ձգելով բաց չէմօդանի վրա.—այսօր ճաշին երկար սպասել տուեցիք մեզ:

—Զբաղված էի, պատասխանեց Միքայէլը,— ո՞ւր է Իդան, չէ երեւում:

—Նա ինչ որ իր հոլումը չէ այսօր, ասաց պառաւը վշտացած կերպով.—առաւօտեան գանգատվում էր, թէ գլուխս ցաւում է, ամբողջ օրը ոչ կերել է և ոչ խմել, հիմայ էլ պառկած է: Տէր Աստուած, ինչ կը լինի մեզ հետ, եթէ նա կը հիւանդանայ:

Եւ ողորմելի պառաւի խորշոմներով պատած աչքերում երևացին արտասուքի կաթիլներ: Միքայէլի վրա սաստիկ ներգործութիւն ունեցան նրա խօսքերը և մտածեց իսկոյն վաղել բժիշկ հրաւիրելու:

—Իսկ դուք պատրաստվում էք, պարոն, երևի, մի տեղ ունիք գնալու, հարցրեց պառաւը փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ:

—Այո՛, մայրիկ, ես պատրաստվում եմ գնալ իմ հայրենիքը:

—Ե՞րբ:

—Էգուց վաղ-առաւօտեան:

Խեղճ պառաւը բոլորովին սառած մնաց:

—Ցաւալի է, շատ ցաւալի է, ասաց նա դողդոջուն ձայնով,—մեզ հեշտ չի լինի բաժանվել ձեզանից, մենք այնքան սովորել էինք միմեանց, ինչպէս որդի սիրում էինք ձեզ: Հիմայ պիտի գնաք....

—Ո՞վ գիտէ, գուցէ շուտով կը վերադառնամ, մխիթարում էր նրան Միքայէլը:

—Թող Աստուած յաջողութիւն տայ ձեզ, որդի, գնացէք, ուրախացրէք ձեր ծնողներին:

Պառաւը չը գիտէր, որ Միքայէլը զուրկ էր ծնողներից, որ նա որբ էր մնացել հէնց երեխայութեան ժամանակից:

—Ի՞նչ պէտք է անել Իդայի հետ, հարցրեց նա,—կարելի է նա ծանր հիւանդ է, կարելի է բժշկի պէտք ունի:

—Աստուած գիտէ, որդի, նա ոչինչ չէ ասում, այդ նրա հին սովորութիւնն է, տեսնում ես, գունատվել, դեղնել է ինչպէս աշնան տերև, բայց չէ ասում, թէ որ տեղն է ցաւում, և տանում է իր հիւանդութիւնը միշտ ոտքի վրա, և չի էլ դադարում գործելուց:

—Կարելի՞ է մտնել նրա մօտ:

—Ինչու չէ, գնանք:

Միքայէլը պառաւի հետ ներս մտան կից սենեակը, ուր մանկահասակ օրիորդը առանց հանվելու պառկած էր վարագոյրներով առագաստաւորված մահճակալի վրա: Մայրը յետ քաշեց վարագոյրը և ճրագի լոյսը ընկաւ նրա բորբոքված դէմքի վրա, որ վառվում էր տենդային շառագունութեամբ, իսկ աչքերի մէջ փայլում էր անբացատրելի կրակ:

—Ի՞նչ է պատահել ձեզ հետ, Իդա, հարցրեց Միքայէլը, սաստիկ սարսափ զգալով իր մարմնի վրա:

—Ոչինչ, պատասխանեց օրիորդը թոյլ ձայնով,—փոքր ինչ տաքութիւն եմ զգում, և գլուխս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս օրերս հրատարակվեցաւ գերմանական «Köln. Zeitg.» լրագրում մի յօդուած Գրիգոր Արծրունու գերմանական բրօշիւրի վրա։ Յօդուածի վերնագիրը այսպէս է. «Հայերի մի հառաչանք։» Յօդուածը արտատպելով դասախօսութեան ամբողջ բովանդակութիւնը, սկզբից ասում է մօտաւորապէս այսպէս։ «Հայերին չաջողվեցաւ Բերլինի կօնգրէսի մէջ ստանալ բուլգարների պէս ինքնավարութիւն և ահա նրանք թանաքով սկսեցին իրանց իրաւունքները պաշտպանել։ Մի բրօշիւր, որ մեր ձեռքը հասաւ պատմում է գեղեցիկ բաներ փոքրիկ ազգութեան մասին, գովաբանելով այդ ազգութիւնը։ Այնու ամենայնիւ հայերը իրանց անձնազոհութեան մէջ չափ չեն անցնում բուլգարների պէս։» Յօդուածը վերջանում է ասելով։ «Արդեօք Եւրօպան սրտին կառնի հայերի այդ հառաչանքը։»

—

Մենք ստացանք Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ եկող 1880 թւից հրատարակվելու ռուսաց «Воздухоплаватель» մի լրագրի յայտարարութիւնը։

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶԻ ուսումնարանի կրօնուսոյց քահանայ Կուսիկեանցը խնդրում է մեզ յայտնել, որ այդ ուսումնարանին հարկաւոր են հայոց, ռուսաց լեզուների և թւաբանութեան ուսուցիչներ, տարեկան 500 րուբլ վարձատրութեամբ։ Ցանկացողները իրանց ուսման վկայականով կարող են դիմել հոգաբարձութեան անդամ պ. Միքայէլ Զաքարեան Սիմէօնեանցին։

—

Մեր մշտական թղթակիցը գրում է մեզ ՆՈՒԽՈՒՑ, որ սխալ է «Մշակի» մէջ տպված այն լուրը, որտեղ ասված էր թէ տեղական հայ ուսուցիչներից մէկը հալածել է վրացի երեխաներին և նրանց վրաց լեզու է դաս տալիս։ Տեղական ուսուցիչներից ոչ ոք վրացերէն չէ իմանում և բացի այդ Նուխում հազիւ 8 ընտանիք վրացիներ կնեն։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՎԷԴԻԱ ԵՒ ՆՈՐՎԷԳԻԱ

Շվէդական կառավարութեան օրգան «Aftonbladet» լրագիրը փոքր ինչ էլ զբաղվում է Ռուսաստանի գահաժառանգ Մեծ-Դքսի ճանապարհորդութեան քաղաքական կողմով։ Նա յոյս է յայտնում, որ Թագաժառանգ Դքսի այս նոր այցելութիւնը աւելի ևս կը հաստատէ երկու հիւսիսային պետութիւնների մէջ ունեցած բարեկամական յարաբերութիւնները, և այդ այցելութիւնը երբէք չի վնասի այն բարեկամական յարաբերութիւններին, որոնցով Շվէդիան ամենայն իրաւամբ պատիւ է համարում իրան, որ նա ունեցել է այսքան երկար ժամանակէ ի վեր բոլոր իրան շրջապատող հարևան պետութիւնների հետ։

Բացի այս շվէդական թերթն աւելացնում է, որ Շվէդիան իրաւունք չունի կասկածելու, որ Ռուսաստանի Իշխանը որ և է դիտաւորութիւն ունենայ խառնվելու այն խաղաղ քաղաքականութիւնը, որ գործ է դնում շվէդական կառավարութիւնը, և որից ժողովուրդը կատարելապէս գոհ է։ Վերոյիշեալ թերթն ընդհակառակը հաւատացած է որ Թագաժառանգ Իշխանի այս այցելութիւնը, տեղի տալով նախկին կասկածանքներին, բարեկամական վստահութեան մի նոր ապացոյց կը տայ, որը հիմնված կը լինի ապագայի կենդանարար յոյսի վրա։ Մեծ Իշխանը վկայ կը լինի այն երջանկութեանը, որ շվէդական ազգը պարտական է իր ազատամիտ սահմանադրական օրէնքներին, բացի այդ Նրա աչքերից անտես չեն մնայ և այն համեստ ու առաքինի անկեղծութիւնները, որոնց շվէդական ազգի ազատամիտ վարչութիւնը զարգացրել է այդ ժողովրդի սրտում։

Ստօկհօլմի «Dagbladet» լրագիրն ասում է։

«Առաջինը մենք չենք կարծում, որ Ռուսաստանի Թագաժառանգ Իշխանի այցելութիւնը որ և է քաղաքական դիտաւորութիւն ունենայ, իսկ եթէ Նա հակառակ մեր կարծիքին քաղաքական նպատակներ ունենայ, այդ դիպուածում, Նա շուտով կարող է տեսնել, որ մեր երկիրը և մեր կառավարութիւնը միայն մի միտք և մի ցանկութիւն ունեն. մեր միտքն է պահպանել մի խիստ չէզոքութիւն, և այդ որչափ որ թոյլ կը տայ մեր հայրենիքի փառքն ու պատիւը. իսկ մեր ջերմ ցանկութիւնն է որչափ որ մեր ոյժը կը ներէ ամեն միջոցներով պաշտպանել մեր խաղաղասիրական իրաւունքները, և մեր անկախութիւնը մեր հայրենիքի սահմաններում։»

ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱ

«Standard» լրագրի Լիսաբօնի թղթակիցը հաղորդում է այդ լրագրին, որ Ֆէրնամբուչի պօրտուգալեան հիւպատոսը քաղաքի մի սրբատանից դուրս գալու միջոցին յանկարծ մահաւիթ վէրք ստացաւ դաշոյնով զինված մի անյայտ անձնաւորութենից. մարդասպան աւազակը հիւպատոսին իր դաշոյնի հարուածին զոհ դարձնելուց յետոյ, իսկոյն անհետացաւ։

ՀՈԼԱՆԴԻԱ

Թագաւորը և թագուհին հրաւիրեցին Ռումանիայի իշխանուհուն, որ նա մի քանի օր անցկացնէ նրանց հետ Լօօ ամրոցում։ Իշխանուհին սիրով ընդունեց այդ հրաւէրը և ուղևորվեց նրանց մեծութիւնների մօտ։ Նրան ուղեկցեցին երկու բամբիշներ և մի մանկլաւիկ օֆիցեր։ Վիէտի իշխանը և Պօսսօնի բարօնը թագաւորի հրաւիրանքով իշխանուհուն ուղեկցեցին մինչև Հէյի կայարանը, որտեղից նա կուղևորվի դէպի Լօօ անուանված ամրոցը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՎԻԵՆՆԱ, 31 օգոստոսի (12 սեպտեմբերի։) Սերբիչի աւստրիական զօրքերի և թիւրքերի մէջ որոշվել է սահմանագիծը. գիծը անցնում է այն տեղի վրայից, որտեղ բաժանվում են Բանիի և Նօրօվարի ճանապարհները։

ԼՕՆԴՕՆ, 31 օգոստոսի (12 սեպտեմբերի։) Պաշտօնապէս տեղեկացված է, որ էմիրը ապստամբութեան ժամանակ իրան միշտ բարեկամական յարաբերութիւնների մէջ է պահել անգլիացիների հետ. ապստամբութիւնը կազմված է կանխակալ դիտաւորութեամբ։ Հնդկաստանի փոխարքան յոյս ունի շուտով ընկճելու ապստամբութիւնը։ Նա մինչև այժմ դեռ օգնական զօրքեր չէ պահանջել։ Իօբէրտսը, 6,500 զօրքերի գլուխն անցած, առաջ է գնում Կաբուլի վրա. նրա զօրքերը բաժանված են երեք բրիգադների վրա, որոնց հրամանատարներն են Մասսէյ, Մակդէրգօն և Բէկեր։ Շուտարգաղանի և Տէլլէի մէջ գտնված նահանգը կը գրաւվի 4000 զինուորներից, իսկ Խայբէրեան անցքը 6,600 զինուորներից։ Թանգունայից հաղորդում են, որ երէկ բրիտանական դեսպանութիւնը, վախենալով Բիրմանիայի թագաւորի բռնաբարութիւններից, դուրս եկաւ Մայդալայից։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 2/14 սեպտեմբերի։ Արևելեան Ռումելիայի Այտոս քաղաքում հայրենիք վերադարձող մահմետական փախստականների և բօլգար ազգաբնակութիւնների մէջ արիւնահեղ կռիւներ պատահեցան. կռիւներին մասնակցեցին և Արևելեան Ռումելիայի ժանդարմի գնդերը։ Մահմետականներից շատերն սպանվեցան և վիրաւորվեցան. նոյնպէս սպանվեցան և մի քանի ժանդարմներ։

ԼՕՆԴՕՆ, 3/15 սեպտեմբերի։ Սիմլայից հեռագրում են, որ անգլիական զօրքերը գնում են Ջելալաբադի վրա։ Բրիտանական բանակի գլխաւոր ոյժերը միայն 25 օրից յետոյ կը սկըսեն յարձակողական շարժումը։ Էմիրին կը հրաւիրեն օգնել բրիտանական բանակի յարձակողական շարժմանը, և խոստովանել այն միջոցների արդարութիւնը և պատշաճաւորութիւնը, որ անգլիացիք գործ են դնում պատժելու աֆղանցիներին անգլիական դեսպանութեան կոտորածի պատճառով։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 սեպտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 50 կ., երկրորդ 93 ր. 37 կ., երրորդ 93 ր. 65 կ., չորրորդ 93 ր. 37 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 233 ր. 25 կ., երկրորդ 229 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր. 85 կ., երկրորդ 92 ր., ոսկի 7 ր. 84 կ.։ Տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակիչ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

կրկին սկսեց ցաւել, բայց կանցնի, այսպէս շատ անգամ է պատահում ինձ հետ։

Նա դարձեալ գլուխը դրեց բարձի վրա, կարծես, կամենում էր ցոյց տալ, թէ պէտք էր իրան հանգիստ թողնել։ Մայրը ձեռքից բաց թողեց վարագոյրը և նա ծածկվեցաւ խորհրդական առագաստների յետքում։

—Նա ծանր հիւանդ է, դարձաւ Միքայէլը դէպի շուարած մայրը.—ես իսկոյն բժիշկ կը հրաւիրեմ։ Միայն դուք մի յայտնեցէք, թէ առաւօտեան ես գնալու եմ, աւելացրեց նա։

—Ես գիտեմ...ես բոլորը գիտեմ...լսելի եղաւ վարագոյրի ետևից հիւանդի թոյլ ձայնը և նրան հետևեց լացի տխուր հեկեկանք։

Միքայէլը չը լսեց այդ, և առանց ժամանակ կորցնելու հեռացաւ. իսկ պառաւ մայրը մօտեցաւ իր գստերը և սկսեց հանգստացնել նրան։

Կէս ժամից յետոյ եկաւ բժիշկը, նա յայտնեց, թէ օրիորդի հիւանդութիւնը շատ երկիւղալի չէր, թէ դա մի թեթև տաքութիւն էր, որ շուտով կանցնէր, միայն պէտք էր անխնամ չը թողնել, եթէ ոչ, կարող էր սաստկանալ։ Նա մի քանի պատուէրներ տուեց, դեղեր գրեց և հեռացաւ։

Այժմ Միքայէլին պէտք էր վազել ապտեկը, որովհետև տան մէջ այս ծառայութիւնը կատարող ուրիշ մէկը չը կար։

Գիշերը հիւանդը անցկացրեց տենդային զառանցութեան մէջ, իսկ առաւօտեան լուսաբացին մօտ հանգստացաւ և քնեց։ Բոլոր ժամանակը հիւանդի մայրը և Միքայէլը գտանվում էին նրա մօտ։

—Հիմայ դուք գնացէք, պարոն, նա քնեց, ասաց պառաւը հազիւ լսելի ձայնով.—շնորհակալ եմ ձեր բարեսրտութեան համար, գնացէք, պատրաստվեցէք, դուք ճանապարհորդ էք։

Մտնելով իր սենեակը, Միքայէլը սկսեց անհանգիստ կերպով անցուդարձ անել. նա գտանվում էր սաստիկ խռովութեան մէջ։ Իր կեանքում նա երբէք մի այդպիսի դժուարին, անհնար և անել դրութեան չէր հանդիպել։ Երկու զգացմունքներ նրա մէջ մաքառում էին միմեանց հետ։ Մի կողմից իր ամենասիրելի բարեկամը, Ստեփանը, դրել էր նրա վրա մի ծանր պարտականութիւն. Մասխեանների ընտանիքի բաղդը և դժբաղդութիւնը այժմ կախված էր նրա կամքից. նա պիտի գնար և պիտի կարգի դնէր հանգուցեալ աղայի աւերված գործերը, մի ամենաթեթև անհոգութիւն կարող էր զրկել նրա ընտանիքը օրական հացից։ Իսկ միւս կողմից, մի նազելի արարած այժմ հիւանդ դրած էր անկողնի մէջ. նրան ձգել անխնամ, նրան թողնել անօգնական,—այդ նոյնպէս դժուարին էր։

Ի՞նչպէս պէտք էր հաշտեցնել այդ երկու դժվարութիւնները՝—բարեկամի սէրը և կնոջ սէրը,—ո՞րը պէտք էր նախադասել։ Բայց միթէ Միքայէլը սիրում էր նրան։ Ամբողջ հինգ տարի նա կենում էր այս տան մէջ, երբէք մի այսպիսի զգացմունք չէր վրդովել նրա սիրտը, և երբէք ինքը՝ օրիորդը սիրոյ մի ամենաթեթև արտայայտութիւն չէր ցոյց տուել նրան։ Բայց այն րոպէից, երբ լսեց, թէ նա հիւանդ է, և հէնց այս գիշեր, երբ լսեց անկողնի վարագոյրների ետևից նրա լաց լինելու ձայնը իր գնալու մասին,—իսկոյն մի խորին, անբացատրելի զգացմունք սկսեց խռովել նրա սիրտը։ Ի՞նչ էր այդ, սէ՞ր, թէ մի խաբուսիկ կիրք, կամ թէ կարեկցութեան զգացմունք, որ նա ունէր դէպի ամեն նեղեալները. որոնց պէտք էր օգնութեան ձեռք մեկնել։ Այդ չէր կարողանում որոշել Միքայէլը, նա այդ հոգեկան մթին և անվերծանելի խնդիրները լուծելու համար խիստ անփորձ էր։

Երկար նա անքուն անցուդարձ էր անում իր փոքրիկ բնակարանի մէջ, երկար ծանր մտածութիւններ զբաղեցնում էին նրա բորբոքված երևակայութիւնը, մինչև ժամատներից լսելի եղաւ առաւօտեան զանգակի ձայնը։ Գիշերը աննկատելի կերպով անցել էր։ Յանկարծ նրա աչքը ընկաւ կապված և բոլորովին պատրաստ չէմօդանի վրա։ Այդ անշունչ և խուլ առարկան, կարծես, սկսեց խօսել նրա հետ, կարծես, ազդեց նրա վրա, ցոյց տալով մի անհրաժեշտութիւն, որից փախչելը անհնարին էր։ Դա մի և նոյն չէմօդանն էր, որ առաջին անգամ դրած ճանապարհային սայլակի վրա, նա հեռացաւ Մասխեանների տնից. դա յիշեցրեց նրան այն փոքրիկ ծաղիկը, որ երկու աղջիկները աղայի տան կտուրից ձգեցին նրա սայլակի մէջ.... և իսկոյն Գայիանէի և Հռիփսիմէի նազելի դէմքերը պատկերացան նրա երևակայութեան մէջ....

Նոյն միջոցին փողոցից լսելի եղաւ կառքի դըղըրդոցը և քանի րոպէից յետոյ Միքայէլի սենեակի չէմքի վրա յայտնվեցաւ կառապանը։

—Պարոն, ասաց նա գլուխ տալով,—դուք հրամայեցիք առաւօտեան շուտ գալ, ներեցէք, որ մի քիչ ուշացայ։

—Լաւ, վեր առ այդ չէմօդանը, դուրս տար, մի փոքր սպասիր, ես շատ չեմ ուշանայ, ասաց Միքայէլը րոպէական մտածութիւնից յետոյ։

Դա նոյն կառապանն էր, որին վարձել էր Միքայէլը գիշերը բժշկի մօտ գնալու ժամանակ, և որին պատուիրել էր վաղ—առաւօտեան գալ և իրան տանել երկաթուղու կայարանը։

Հասել էր վճռական ժամը։ Միքայէլը մի քանի րոպէ ևս վարանեցաւ, յետոյ մօտեցաւ գրասեղանին, վեր առեց մի կտոր թուղթ և գրեց հետևեալ տողերը.

«Մնաք բարեաւ, Իդա, ընդունեցէք այդ փոքրիկ նուէրը, որպէս եղբայրական սիրոյ մի նշան։ Դա պէտք կը գայ ձեզ կարօտութեան ժամերում, երբ դուք կը պատրաստվէք տնօրինել ձեր բախտը և ապագան»....

Նա ստորագրեց նամակը, և դնելով նրա հետ թղթադրամների մի հաստ ծալք, կնքեց, և դուրս եկաւ։ Մտնելով հիւանդի սենեակը, նա գտաւ պառաւին դեռ նստած իր դստեր անկողնի մօտ։

—Ես եկայ ձեզ մնաս բարեաւ ասելու, տիկին։

—Դուք արդէն գնում էք, ձայն տուեց պառաւը չը փոթվելով։—կամենո՞ւմ էք, զարթեցնեմ Իդային։

—Մի անհանգստացնէք, այդ կարող է վնասել նրան։

—Ա՛խ, նա որքան կը տխրի, երբ կը զարթնի և կը տեսնի, որ դուք գնացել էք։

—Իդան շատ բարի է, նա կը ներէ իմ անքաղաքավարութեանը, ասաց Միքայէլը ձեռքը տանելով դէպի ծոցը, և դուրս բերելով հաստ ծրարը,—խնդրեմ, յանձնեցէք նորան այս նամակը։

Միքայէլը վերջին անգամ մօտեցաւ հիւանդին, երբ նա դեռ ևս քնած էր։ Ոչինչ այնքան յափշտակիչ և կախարդապէս—հրապուրող չէր կարող լինել, որպէս այդ քնքոյշ և սքանչելի մարմինը, որ դրած էր անկողնի մէջ։ Հարուստ և թաւախիտ գիսակները կիսով չափ ծածկել էին նրա գունաթափ դէմքը, իսկ նուրբ, կիսաբաց շրթունքը, կարծես թէ, շշնջում էին հազարաւոր գեղեցիկ խօսքեր....Նոյն միջոցին նրա մերկ ձեռքը ընկած էր վերմակից դուրս, որպէս մի բարեկամական ձեռք, որ պատրաստ էր անջատման ողջոյնը ընդունելու։ Միքայէլը զգուշութեամբ բարձրացրեց այդ ձեռքը, սեղմեց իր շրթունքին, և վերջին անգամ հայեացք ձգելով նազելի դէմքի վրա, հեռացաւ։

Պառաւը եկաւ նրա հետ մինչև տան դուռը, և օրհնելով ճանապարհ դրեց։

Նոյն աւուր առաւօտը մի ուրիշ երիտասարդ ևս, շրջապատված մի քանի ուսանողներով, ճանապարհ ընկաւ դէպի Անգլիա։ Ուսանողները համբուրվեցան նրա հետ և ճանապարհ դրին այս խօսքերով. «գնա հայրենիքի զաւակ, թող Վարդանի և Ներսէսի ոգին օգնէ քեզ»....

(Կը շարունակվի)

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՍԱԼԻՑԵԼԵԱՆ ԱՏԱՄԻ ԲԺՇԿԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ԲԺԻՇԿ Լ. Լ. ԼԻՒԵՆԳԵՅՄԻ թէյը են ուած Մօսկվայի ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻՑ: Այդ միջոցները մեծ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆ գտել և առաջարկվում են իբրև ԱՄԵՆԱԼԱՒ առողջապահական ՄԻՋՈՑՆԵՐ բերանի և ատամների համար: Կարելի է ԱՏԱՄՆԵՐԸ պահպանել ՓՏՏԵԼՈՒՑ, առնելով են ԼՈՐՁՈՒՆՔԻ ՀՈՏԸ և վատ ՀՈՏԻ առաջն են առնում:

Լոսամբերտ բժիշկ Ա. Ի. Եդենբերգի ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏԸ գտնվում է ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ, ԿՈՒԶՆԵՑԿԻ ԿԱՄՈՒՐՋ, ՍՈԿՈԼՈՎԻ տանը:

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ կարելի է գտնել Ա. Մ. ՑՈՒՐԻՆՈՎԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ և անդրկովկասեան գլխաւոր ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ:
Ծախողների ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆ ԿԸ ԼԻՆԻ:

ԶԻԹԱՅԻՆ ՊԱՏԻՃՆԵՐ

ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻ ՄԱՔՐԱԾ ԶԻԹԻՑ, որ պատրաստված է Մօսկվայի դեղագործ՝

ԳԻՐՇՖԵԼԴՏԻՑ

Գիւցի Փրանսիական յայտնի պատիճների անհամեմատ թանգ գները դրդեցին ինձ պարապել նրանց արդիւնագործութեամբ և որովհետև պատիճների պատրաստելը գաղտնիք չէ և նրանք իրանց մէջ ոչինչ չեն պարունակում, բացի մաքուր Զիւթից, ես առաջարկում եմ իմ շատ լաւ պատրաստված պատիճները ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ (ԳԻՒՕՑԻ) ՊԱՏԻՃՆԵՐԻՑ 40% էժան:

Յոյս ունեմ, որ ռուս բժիշկները և հասարակութիւնը խելացի կերպով կը վերաբերվեն դէպի իմ աշխատանքը, որովհետև նորա առիթ չունեն ռուսաց փողերով պահպանել ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ:

Ծախելու տեղերը. Ռուսաստանի բոլոր դեղատունները և տեղական պահեստները: Գլխաւոր պահեստները. Մօսկվայում, Լուբեանսկի դեղատուն Նա. Ի. Գիրշֆելդտի և Բ. Կեօլեր և ընկ. Նիկոլսկիի վրա: Թիֆլիսում Ցուրինովի և Բոստոմօվի դեղատուն:

2—25

Մեր Ազգային դպրոցների Մեծապատիւ տեսուչներին և նոցա օգնականներին

«Ուսումն մայրենի լեզուի» վերնագրով Այբենարանիս չորրորդ տպագրութիւնն սկսելուց առաջ ուզում եմ իմանալ ձեր նկատողութիւնները այդ գրքոյկի մասին: Եթէ կարևոր համարէք ինչ ինչ փոփոխութիւնների ենթարկել, յաւելուածներ և յապաւումներ անել, ես յօժարութեամբ կը կատարեմ առանց դիպչելու բուն սկզբունքին:

Այդ գիրքն է ընդունուած մեր ազգային գլխաւոր դպրոցներում՝ Թիֆլիսի Ներսիսեան և Գայեանեան դպրոցներում, Երևանայ թեմական դպրանոցում, Ալէքսանդրապօլու տղայոց և օրիորդաց դպրոցներում, Ղարաբաղու Հոգևոր սեմինարիայում և թեմի դպրոցներում: Ինձ յայտնի չէ միայն միւս մանր դպրոցներից որոնցում է ընդունուած: Սակայն ես այս ընդունելութենից ագահութեամբ շահուելու բաղձանք չունեմ, իմ միակ շահս կը լինէր այն, որ դա իւր եղանակով, բովանդակութեամբ և գնովը համապատասխանէր այդ ընդունելութեանը, իսկ այդ վեր է միակ մի հոգու ուժից, պէտք են բարոյապէս և ընկերսիրաբար օգնողներ, ահա այդ օգնութիւնն եմ ես խոնարհաբար խնդրում ձեզանից: Իմ հասցէն—Շուշի, Ղազարոս Աղայեանցին:

2—3

Շուտով կը մտնի մամուլի տակ մի գիրք, «Ձեռնարկ Գիւղատնտեսութեան» անունով որ կը լինի վեց զանազան մասերի բաժանված:

Ցանկացողներից խնդրում ենք բաժանորդ գրվել առաջուց, որպէս զի կարողանանք տպագրական ծախսերը հոգալ: Գրքի արժողութիւնն է 50 կ., կը վաճառվի Հայաստանում բացվող նոր ուսումնարանների օգտի համար: Ստորագրութիւնները ընդունվում են պ. Զաքարեայ Գրիգորեանցի գրախանութում, Միխայլօվսկի կամուրջի մօտ, և նախկին Իվանովի գրադարանում, Արծրունու գալլերէյում:

3—3 Վահան Բոտինեան

ԾԱԽՎՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ «ԳՈՒՐՋԻ» անուանված քարվանսարան, որ ունի 116 ԴՈՒՔԱՆ, 2 մեծ ՄԱԳԱԶԻՆ պահեստի համար, 2 ԱԽՈՌԱՆՈՑ, 2 ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ խոհանոցով և մեծ ԱՒԱԶԱՆ մշտական ջրով: Սորա հետ ունի նմանապէս ԴԱՏԱՐԿ ՏԵՂ 4000 քառակուսի սաժէն: Ցանկացողները ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մասին կարող են դիմել Պ. ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑԻՆ, Թիֆլիսում, Գանովսկայա փողոցի վրա, ՍԵՓԱԿԱՆ ՏԱՆԸ:

1—20 (2)

Խնդրում եմ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԵԹԻ ԹԵՄԻ Հայոց Հոգևոր ուսումնարանների ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ հաղորդել ինձ թէ ինչ առարկաների ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԿԱՐՕՏՈՒԹԻՒՆ ունեն, ուղարկելով մի և նոյն ժամանակ իրանց յանձնված ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ ՇՏԱՏԸ:

Թեմական Վերատեսուչ
ԳԷՈՐԳ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆՑ:

6—10

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

և

Տարրական Ուսումնարան

—

Աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը և քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 21-ին, իսկ ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 5-ին 1879 թ:

Մանկական Պարտէզում ընդունվում են երկու սեռի մանուկներ 4-ից մինչև 7 տարեկան հասակը, իսկ ուսումնարանում ընդունվում են 7-ից մինչև 14 տարեկան հասակը:

Ուսման ընթացքը այնպէս է յարմարեցրած, որ Ուսումնարանում թէ աղջիկ և թէ տղայ աւարտողները կարող են գիմնազիաների 1 և 2-րորդ դասատունները մտնել:

Սօլօլակի, Վելիամինովսկայա փողոց, Իշխ. Ամատունու տուն, № 11.

4—4

ԷԺԱՆ գնով ծախվում են մի ամուր ՖՈՒՐԳՕՆ և չորս լծվող ՁԻԱՆԵՐ բոլոր պատկանելիքներով: Թուրքի հրապարակի վրա, ՄԻՐԶԱՅԻ քարավանսարայում, տախտակած տեղը, հարցնել ԵԱԿՕՎԻՆ:

2—3

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 5 — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
(Սեպտեմբերի 4-ին)

	Ռ.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	17
Հին 84 պր. մ. արժ. 1000 մ.	1470	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1250	—
Վիդրինի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	238	—
Երկրորդ 5% վիդրինի »	237	—
Մարսելի կուրսը 269—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	40
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դուրեժի բարաթը	4	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօցկու	7	15
» միւս տեսակը	7	
» չաքար աւազը	5	30
» տրանզիտը	5	10
» մաքուր վճառած	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից	7	40
Բուրդը Թուշի	7	50
» Թարաքամի	4	—
Ալիւրը Շորագալու	2	20
» Երևանի	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ընաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխվայ	180	—
Կախեթունը	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	50	—
Ֆրիզոնը (լասը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մօկօի	26	—
« լիւանի	22	—
« Մանտինիյօն	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ռ.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կօպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամ 21 րօպէ առաւօտեան: Մինչև Միխաիլօվօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րօպէ:

	առաւօտ:	երեկոյեան.
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գօրի	11. 58	9. 43
Միխաիլօվօ	1. 29	11. 59
Րիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	
	առաւօտ:	
Փօթիից	9. 13	
Րիօն	12. 13	
Միխայլօվօ	5. 39	1. 37
Գօրի	7. 5	4. 8
Թիֆլիս	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փոստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կօպ.
Բաց նամակ արժէ	2
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան	7
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտեան 8-ից մինչև 10 ժամը:

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների:

Երեքշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլէվ կաշու և վեներական հ., Բաքօվ կրծքի և ներքին հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.:

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.:

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլէվ կաշու և, վեներական հ.:

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Բաքօվ կրծքային և ներքին հ., Բաբաեվ հոգեկան հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և մանկական հ.:

Շաբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլէվ կաշու և վեներական հ.:

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ խեղճ հիւանդներին Բժշկանոցի տոմսակով:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ՔԱՐՎԱՆՍԱՐԱ. Ա. Տ. Ս. Շատ ուրախ կը լինէինք, եթէ մշտապէս կը թղթակցէք, իսկ առաջին նամակը չենք տպի:

—ԲՕՐԺՕՄ. Ա. Բ. Ձեր նամակը այնքան վատ էր գրած, որ չը կարողացանք կարդալ:

—ԵՐԵՒԱՆ. Խ. Ս. Կարդացինք նամակը և ոչինչ չը հասկացանք: Առանձին ընդունակութեան տէր մարդիկ են լինում, որոնք այնպէս են գրում, որ ոչինչ չէ կարելի հասկանալ. դուք դրանց թւին էք պատկանում:

—ԹԻՖԼԻՍ. Ս. Ա. Կոնդակը տպագրութեան համար է:

—ՆՈՒԽԻ. Զ. Ձեր նամակը կը տպենք հետևեալ համարներից մէկում:

—ՄՕՍԿՎԱ. Ս. Դ. Կարդացէք վերևի պատասխանը:

Дозволено Цензурою 4 Сентября 1879 г. Тифлисъ.

Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի

Типографія А. А. Михельсона